

2. Cieľ

Cieľom výskumu bolo podrobiť významy modálnych slovíes dôkladnejšej analýze. Vychádzali sme z Paulinyho triedenia modálnych slovíes do štyroch významových kategórií (Pauliny, 1981). Z každej sme vybrali dve, v prirodzenej komunikácii najfrekvencovanejšie používané modálne slovesá

- (a) *vôľa konať dej* **chcieť, mieniť,**
- (b) *povinnosť konať dej* **musieť, mať,**
- (c) *schopnosť konať dej* **vedieť, vládvať,**
- (d) *možnosť konať dej* **môcť**

Odvolávajú sa na Bauera a Grepla (1975), Oravca a kol. (1984), Grepľa a Karlíka (1986), zaradili sme do kategórie možnosť konať dej aj modálne sloveso **smieť**

Tieto lingvistické kategórie významov modálnych slovíes sme transformovali do psychologickéj terminológie, aj keď s vedomím, že nie je vyčerpávajúca. V psychologickéj terminológii vyjadruje potom

- (1) *vôľa konať dej* — *rôznu mieru úsilia, ktoru plánuje konajúci vynaložiť,*
- (2) *povinnosť konať dej* — *rôzne požiadavky kladene na toho, kto má akt konať,*
- (3) *schopnosť konať dej* — *rôzne osobnostné dispozície (schopnosti),*
- (4) *možnosť konať dej* — *rôzne vonkajšie podmienky činnosti*

S týmito kategóriami sme uskutočnili vlastný výskum

Na rozdiel od E. Paulinyho (1981) sme predpokladali, že *modálne slovesá sa nedajú jednoznačne zaradiť tak, aby každé patrilo iba do jednej významovej kategórie*. Je to v súlade so všeobecne akceptovaným názorom, že význam sa mení v závislosti od kontextu. Navyše sme opodstatnenosť nášho predpokladu potvrdili aj v predvýskume (Popper, 1994). Ukázalo sa v ňom, že ani v situácii bez kontextu neboli modálne slovesá jednoznačne zaradované iba do jednej významovej kategórie.

Keďže modálne slovesá vyjadrujú štyri základne významové kategórie, pre každé z nich sme vytvorili štyri typy kontextov, a to tak, aby každý typ kontextu orientoval význam modálneho slovesa vždy do jednej z daných významových kategórií. Chceli sme tým zistiť, *do akej miery jednotlivé typy kontextov vplývajú na interpretáciu modálnych slovíes*. Zaujímalo nás tiež, aké významy nadobudnú modálne slovesá mimo kontextu, aby sme určili, nakoľko je kontext rozhodujúci pri ich interpretácii.

Okrem toho sme chceli zistiť, *aká je súvislosť medzi diferenciačnými znakmi jedinca (ako kritérium sme si zvolili príslušnosť k určitej profesijnej skupine) a interpretáciou modálnych slovíes*. Predpokladali sme tu vplyv osobnej skúsenosti a prístupnosti fyzického a sociálneho prostredia na interpretáciu modálnych slovíes.

3. Metodika a výskumná vzorka

Na účely nášho výskumu sme utvorili dva dotazníky. V oboch sa pracuje s ôsmimi vyššie uvedenými modálnymi slovesami. V dotazníku, ktorý probandi vyplňovali ako prvý, sa tieto modálne slovesá nachádzajú bez kontextu. V druhom dotazníku sú tie isté modálne slovesa uvedené spolu s neurčitkovými významovými slovesami. Každé modálne sloveso sa nachádza v štyroch vyššie spomenutých typoch kontextov, vyjadrených vždy jednou vetou.

Pri zostavovaní dotazníka sme sa snažili čo najviac viet zobrať priamo z novinových článkov alebo ich len mierne modifikovať. Zámerom bolo dosiahnuť čo najväčšiu ekologickú validitu viet použitých vo výskume v zmysle priblíženia experimentálnych podmienok prirodzeným (Neisser, 1988). Kde to len bolo možné, konštruovali sme oznamovacie vety v tretej osobe jednotného alebo množného čísla so zámerom obmedziť vplyv emotívne-hodnotiacej zložky, ktorý by sa zväčšil pri použití viet v inej osobe. Vety sme potom usporiadali podľa náhodného výberu.

Na ilustráciu uvádzame niektoré z nich spolu s predpokladaným typom vyjadrovaného kontextu.

Kvôli zlému počasiu museli odvolať dohovorene stretnutie — vonkajšie podmienky

Dopredu bolo jasné, že musí byť úspešný — osobnostné dispozície

Hádzanáčky musia odhrať ešte štyri zápasy — požiadavky

Rozhodol sa, že musí zvíťaziť — miera úsilia

Úlohou probandov v oboch dotazníkoch bolo vyznačiť, do akej miery podľa nich vyjadruje význam každého z daných modálnych slovíes vyššie uvedené významové charakteristiky (termín 'významové charakteristiky' sme kvôli lepšej zrozumiteľnosti použili v dotazníku alternatívne k termínu 'významové kategórie').

Odpovede probandi uvádzali zakrúžkovaním príslušnej číslice podľa 5-bodovej stupnice

1	2	3	4	5
upne	takmer	neviem	takmer	vôbec
vyjadruje	vyjadruje	rozhodnúť	nevyjadruje	nevyjadruje

Výskumnú vzorku tvorilo 100 probandov. Išlo o

(1) vysokoškolských študentov humanitného zamerania v počte 32, z toho 23 žien a 9 mužov,

(2) vysokoškolských študentov technického a prírodovedného (matematicko-fyzikálneho) zamerania v počte 40, z toho 20 žien a 20 mužov,

(3) profesionálov pracujúcich ako jazykovedci a žurnalisti v počte 28, z toho 20 žien a 8 mužov.